

تأثیر بازارچه‌های مرزی بر اقتصاد شهری*

آزیتا غفوری (صرافها)**

عملکرد عمومی اقتصاد، به گونه‌ای است که در همه کشورها کمابیش بخشی از فعالیت‌های اقتصادی، به خاطر گریز از محدودیت‌های وضع شده در قوانین و مقررات کشور، پنهانی انجام می‌شود. تولید کالاها و خدمات در این گروه از فعالیت‌های مولد، که آن را اقتصاد زیرزمینی می‌نامند، به هر اندازه خارج از چهارچوب مجموعه اطلاعات مربوط به عملکرد عمومی اقتصاد باشند، به نسبت حجمی که دارند، می‌توانند موجب انحراف از تشخیص صحیح وضعیت و تجویز سیاست‌های نادرست باشند. (۱)

بررسی وضعیت اقتصادی - اجتماعی و فنی حاکم بر جوامع گوناگون نشان می‌دهد که این جوامع در طول زمان، سعی در حذف یا کاهش این نوع فعالیت‌ها و هدایت آنها به فعالیت‌های رسمی داشته‌اند. اما هنوز فعالیت‌های غیررسمی در اقتصاد کشورها به طور معمول رایج و آثار آن نمایان است. در صورتی

که نوسانات اقتصاد زیر زمینی در مقایسه با تغییرات نسبی در کل اقتصاد زیاد باشد، حذف یا کنار نهادن آن در برنامه ریزی و سیاست گذاری‌ها، قدرت پیش بینی را به شدت کاهش می‌دهد.

طبیعت پنهانی اقتصاد زیر زمینی، اندازه‌گیری و مطالعه مستقیم آن را با مشکل رو به رو می‌سازد و به همین دلیل بیشتر روش‌های اندازه‌گیری رایج، روش‌های تخمین غیرمستقیم حجم این فعالیت هاست که با فرضیه‌های محدودکننده بسیاری همراه است. فعالیت‌های زیر زمینی بسیار گسترده است و فعالیت‌های نامشروع، قاچاق کالا و مواد مخدر، جعل اسناد، فرار مالیاتی، خود خدمتی، کوپن فروشی و بسیاری از موارد دیگر را نیز شامل می‌شود. یکی از عمده علل وجودی بازارچه‌های مرزی، کنترل فعالیت‌های نامشروع مرزی و به نظم و ترتیب در آوردن سیستم تجارت مرزی می‌باشد، ضمن آنکه با انجام صحیح عملیات، از بار منفی فعالیت‌های غیرمشروع می‌کاهد.

برنامه ریزی توسعه منطقه‌ای برای تکامل بازارچه‌های مشترک مرزی که در نهایت، شرایط توسعه پایدار آن منطقه را فراهم می‌سازد، کاراترین ابزار توسعه اقتصادی است. هدف از تقویت و ایجاد بازارچه‌های مرزی، افزایش و

* - این گزارش، حسب نظر مؤلف بدون ویرایش ارائه شده است.

** - معمار و شهرساز دارای درجه Ph.D در رشته

توسعه صادرات محصولات غیرنفتی و فعال نمودن کانالهای بالقوه تجاری کشور است که احتمالاً به شکل غیررسمی در حال فعالیت هستند. امکان برقراری ارتباط تجاری سالم و مستمر با کشورهای همسایه، ایجاد رونق اقتصادی در مناطق مرزی، بالا بردن ضریب امنیت مرزهای کشور، شکوفایی استعدادهای محلی، ایجاد و گسترش مشاغل مولد از دیگر نتایج مثبت این بازارچه‌ها است.

The effects of small markets on by cities at the west border of Iran.

A. Ghafouri Ph.D.

Abstract

In most borders trading is not only through legal routes but also is being done illegally.

To avoid the illegal part of the tradings, these small bazaars have been shaped all along the border and they have their economical effects on the near by cities.

For example, in province of Kermanshah, in Uramanat with its' three sub - states, Paveh, Javan - Roud and Salase - Baba Jhonny, there are totally seven cities which all are effected by the two border markets (Bazarche - Marzi), named Shoshmi, near Nou - Soud and Shaikh - Seleh in Salas. The Bazaars get their basic materials and workers and the products of the cities in replacing them with goods imported from outside, legally or illegally.

بازارچه‌های

مرزی یا پيله‌وری با توجه به امکانات و قابلیت‌های بخش تولیدی و بازرگانی استانهای مرزی[#] امکان فروش یا ترانزیت کالا برای کشورهای هم‌جوار را بوجود می‌آورند، ضمن آنکه به فعلیت درآوردن

شاخصه‌های مذکور، باعث جلوگیری از مهاجرت ساکنان مناطق مرزی کشور و افزایش رفاه ساکنان مرزها و توسعه

مناسبات سیاسی و تجاری با کشورهای همسایه و جلوگیری از رشد پدیده قاچاق می‌گردد.

تعداد بسیاری از این بازارچه‌های مرزی در مرزهای کشور در حال فعالیت هستند، از بازارچه‌های مرزی خلیج فارس گرفته (نظیر بازارچه مرزی جزیره هرمز، بندر کنگ، بندر جاسک و بندر تیاب) تا بازارچه مرزی آستارا در دریای خزر. در بعضی اشکال آن با وسعت کوچکتر بصورت بازارچه پيله‌وری یا تعاونی پيله‌وری فعالیت می‌کنند و در ابعاد وسیع‌تر، مناطق آزاد تجاری و یا مناطق ویژه اقتصادی را تشکیل می‌دهند. در طولانی‌ترین مرز خشکی ایران با کشور همسایه عراق بازارچه‌های مرزی فعالی بخصوص در استان کرمانشاه وجود دارند که بعنوان نمونه تأثیرات دو بازارچه شوشمی (در مرز نوسود) و شیخ سله (در مرز ثلاث باباجانی) با کشور عراق، بر شهرهای هم‌جوار مورد بررسی قرار می‌گیرند.

دو بازارچه مرزی فوق‌الذکر در طرح مطالعاتی ناحیه‌ای اورامانات (شهرستانهای پاوه، جوانرود و ثلاث باباجانی) انجام شده توسط این مهندسان مشاور، قرار دارند. این ناحیه دارای هفت شهر با مشخصات زیر است: باینگان (۲۲۶۵ نفر)، پاوه (۱۷۵۶۵ نفر)، نودشه (۴۳۶۸ نفر)، نوسود (۱۳۶۸ نفر)، تازه آباد ثلاث (۵۰۸۴ نفر)، روانسر (۱۵۰۶۳ نفر) و شهر جوانرود (۳۳۳۱۷ نفر)^{##}

بنابر مطالعات طرح ناحیه‌ای اورامانات عملکرد شهرهای مذکور بشرح زیر است:

- شهر پاوه به عنوان مرکز فرهنگی - تاریخی و گردشگری ناحیه انتخاب و در حال تأسیس مرکز اورامان‌شناسی بکمک سازمان فرهنگی یونسکو در سطح جهانی است.

- شهر جوانرود بعنوان مرکز اداری و تجاری ناحیه در راه تأسیس مراکز مورد نیاز در سطح ناحیه و منطقه است.

- شهر روانسر بعنوان مرکز خدمات تولیدی - کشاورزی انتخاب و پیشنهاد تأسیس اولین منطقه آزاد کشاورزی در اراضی آن در دست بررسی است.

- شهر باینگان بدلیل واقع شدن در مجاورت جنگلهای بکر و دست نخورده بوزان بعنوان مرکز گردشگری و مطالعات حیات وحش در سطح جهانی مطرح است.

- شهر تازه آباد ثلاث بعنوان مرکز تجارب جدید کشاورزی در منطقه (مکانیزه کردن کشاورزی در اراضی وسیع) معرفی گردیده است.

- شهر نودشه بعنوان گذرگاه انتقال فرهنگ به استان مجاور (کردستان) دارای اهمیت است.

- شهر نوسود بعنوان مرکز تجاری برون مرزی در منطقه (بعلت نزدیکی بازارچه شوشمی) انتخاب شده است.

تأثیراتی که دو بازارچه مرزی شوشمی و شیخ سله در ناحیه، و بر ۷ شهر آن می‌گذارند، خارج از در نظر گرفتن دوری و نزدیکی هر کدام به هر یک از هفت شهر، به موارد زیر نیز بستگی دارند:

- در نظر گرفتن شرایط تعادل بازار

- مکان‌گزینی بنگاه اقتصادی و خانوار با توجه به اشتغال غیر متمرکز

- تعادل با شهرهای دیگر از بعد تجاری

- براساس مصوبه هیئت وزیران و به استناد قانون بودجه سال ۸۲ کل کشور، چگونگی فعالیت بازارچه‌های مشترک مرزی تعیین و تأمین نیازهای اعتباری آن به استناداری‌ها و سازمان مدیریت و برنامه ریزی استانها محول گردید.

- آمار جمعیتی ارائه شده مربوط به سرشماری سال ۱۳۷۵ سازمان آمار کشور می‌باشد.

- رعایت نمودن شرطهای کارآیی بازار

- تقویت سیستم حمل و نقل بار درون شهری و بین شهرها

- تبیین عاملین موثر در چرخش کالاها و خدمات

- تنظیم فعالیت ها

از بعد جغرافیایی، بازارچه شوشمی بیشترین فعالیت را از جانب شهر نوسود بدست می آورد و بازارچه شیخ سله به علت نزدیکی با ثلاث باباجانی از آن طریق تقویت می شود ولی از آنجائی که ناحیه اورامانات تاکنون به علت منزوی بودن از نظر راههای اصلی کشور و هم چنین محصور بودن در بین ارتفاعات زاگرس، دارای اقتصادی محلی بوده است، فعالیت هر ۷ شهر ناحیه بر بازارچه های فوق الذکر تأثیر گذاشته و بالعکس از آنها تأثیر پذیرفته اند. تولیدکنندگان محلی ترجیحاً تولیدات خود را به این بازارچه ها که در دسترس هستند عرضه می نمایند تا فرضاً آنها را به مرکز استان یعنی کرمانشاه بفرستند، زیرا بخاطر مسافت، پای واسطه ها و دلال ها نیز به قیمت گذاری نهایی محصولشان اضافه می گردد. از طرف دیگر بخاطر بالا بودن نرخ بیکاری در این ناحیه، رو آوردن به داد و ستد درون ناحیه ای بیشتر از برون ناحیه ای دیده می شود و مرکز توجه نیز ارسال تولیدات به آن طرف مرز می باشد که گاه از طریق بازارچه ها و گاه از طریق روابط بین فامیلی انجام می پذیرد. فعالیت نمودن بازارچه های مرزی سبب می شود که بیشترین داد و ستد مرزی بطور رسمی و از طریق بازارچه ها عملی گردد. بنابراین، ۷ شهر ناحیه پشتوانه تهیه نیروی کار ارزان و مواد اولیه تولیدی و هم چنین محصولات نهایی برای عرضه به بازارچه ها هستند و در طرف مقابل، بازارچه ها تأمین کننده خریداران این محصولات و زمانی نیز عرضه کننده محصولات وارد شده از آن طرف مرز می باشند. تنظیم نهایی فعالیت ها نیاز به برنامه ریزی دقیق در امر تجارت مرزی دارد، فرضاً در زمینه ارائه کالای مناسب به بازارچه ها و قابلیت رقابت با انواع مشابه آن در سطح منطقه و جهان، عوامل تعیین کننده قابلیت رقابت متنوع و مفهوم قابلیت رقابت معمولاً در مورد قیمت مطرح می شود، یعنی قیمتی که با آن فروشندگان در هر کشور، کالای خود را در بازار عرضه می کنند. فروشنده، در صورتی از قابلیت رقابت برخوردار است که قیمت محصولاتش کمتر از قیمت محصولات رقبایش باشد. از آنجا که قیمت به هزینه تولید بستگی دارد، قابلیت رقابت، به توانایی تولید کالا به هزینه پائین مربوط می شود که در این ناحیه به پشتوانه کارگران بالقوه بیکار می توان سرمایه گذاری نمود.

موضوع هزینه عامل تولید در تئوری هیکشر - اوهلین^۳ مطرح شده و ویژگی اصلی توسعه نیافتگی را در شمار فراوانی

از آنجا که قیمت به هزینه تولید بستگی دارد، قابلیت رقابت، به توانایی تولید کالا به هزینه پائین مربوط می شود که در این ناحیه به پشتوانه کارگران بالقوه بیکار می توان سرمایه گذاری نمود.

از کارگران مازاد یا اضافی می داند که در فقر بسر می برند. نرخ دستمزدی که این افراد با آن نیروی کار خود را عرضه می کنند، خیلی پائین است. یعنی در حدی است که هر چند در مقایسه با کشورهای دیگر، دارای تکنولوژی خیلی ضعیفتری هم که باشند، هر گونه فعالیتی را از نظر هزینه تولید قابل رقابت می نماید. (۴) نوع دیگر رقابتی شدن به سبب عقب ماندگی به وجود می آید و مربوط به رابطه بین تکنولوژی و محیط زیست است که امروزه موضوع اصلی محافل بین المللی است. تولید بعضی از کالاها نیازمند نوع تکنولوژی است که خیلی سریع باعث تخریب محیط زیست می گردد که نه تنها بر کیفیت زندگی تأثیر نامطلوب می گذارد بلکه در بلند مدت، شرایط تولید اجتماعی را به تحلیل می برد. تا آنجا که تولیدکننده ها و اداری به پرداخت خسارت این تخریبها نمی شوند، هزینه محیط زیست وارد هزینه تولید نمی گردد و در محاسبه هزینه تولید وارد نمی شود. اما برای داشتن محیط سالم و غیرآلوده، احتیاج به شناخت تبعات (Externalities) از قبیل هزینه تحمیل شده بر جامعه است که در برگشت تولیدکنندگان را مجبور می نماید تا این تأثیرات را در محاسبات هزینه های خصوصی خود منظور نمایند.

مهمترین شاخصه بازارچه های مرزی در عرضه محصولات صادراتی، تکیه بر مواهب محیطی دارد که بر اقتصادی شهرهای ناحیه تأثیر می گذارد. شهرهای مرزی عمده تاً مواد خام تولیدات خود را از محیط بلافصل خود می گیرند که شامل محصولات نظیر صنایع دستی (گلیم، قالی و سایر بافته ها)، پشم و نخ و سایر محصولات دامی و لبنی،

برنامه ریزی توسعه منطقه ای برای تکامل بازارچه های مشترک مرزی که در نهایت، شرایط توسعه پایدار آن منطقه را فراهم می سازد، کاراترین ابزار توسعه اقتصادی است.

محصولات کشاورزی باغات و در صورت مکانیزه شدن تولیدات کارخانه‌یی چنین محصولاتی، نظیر رب و آب میوه کنسرتو و کمپوت و غیره و یا با ایجاد کارخانجات میوه خشک کنی، خشکبار و سایر محصولات باغی می‌باشد. مضافاً بر آن، صادرات محصولات آماده در طبیعت نظیر انواع صمغ‌ها و گیاهان دارویی فقط محتاج برنامه‌ریزی و تنظیم نحوه داد و ستد است.

در این مقطع، اقتصاد محیط از دو جنبه مهم شاخه‌ای از اقتصاد شهر می‌شود. اولاً که تراکم زیاد - که تا وقتی اندک است مشکل اقتصادی ایجاد نمی‌کند، در صورت ازدیاد جمعیت و برداشت، مشکل را خواهد بود. ثانیاً برداشت بی‌روند از محیط زیست بخاطر تولید بیشتر صادرات، سبب خسارت زدن به محیط زیست می‌گردد که در برنامه‌های توسعه بلندمدت عواقب منفی ببار خواهد آورد و میبایست با سیاست‌گذاری‌های مناسب منطقه‌یی، رابطه بین بازارچه‌ها و شهرها و نحوه تأمین محصولات صادراتی و عرضه شده در بازارچه‌ها تحت لوای قانون در آیند. قوانینی که بر پایه شناخت کامل محیط و الگوهای زیستی - تجاری اهالی آن فرم گرفته باشند و در جهت توسعه و رفاه ساکنین آن وضع گردند. مطالعات میدانی نشانگر آن است که در شرایط فعلی مشکلات و مسائل بازارچه‌های مرزی عبارتند از کمبود سهمیه ارزی بازارچه‌ها، وجود تعرفه‌های بالای گمرکی و عدم تطبیق با واقعیتهای بازار کشور که شامل کمبود قوانین اختصاصی بازارچه‌ها نیز می‌شود.

منابع

- ۱ - مجله برنامه و بودجه، ۱۳۸۱، سال هفتم شماره ۵، اقتصاد زیر زمینی و تأثیر آن بر اقتصاد ملی، اسفندیاری، علی اصغر و جمال منش، آرش، صفحات ۸۱ الی ۱۱۸.
- ۲ - میلز، ادوین و همیلتون، بروس، مترجم: کوثری، عبدالله، ۱۳۷۵، اقتصاد شهر، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی
- ۳ - مهندسان مشاور آزاد، ۱۳۸۲، طرح ناحیه‌ای اورامانات (شهرستان پاوه، جوارود و ثلاث باباجانی)
- ۴ - مجله برنامه و بودجه، ۱۳۷۵، سال اول شماره ۴، معماری رقابت و جهانی شدن توسعه نیافتگی، یوسفی، محمدقلی.